

zárójel), de még a számok nyelvтанáról is (163), melyből az érdeklődő megtudhatja, hogy mondaná egy angol, mondjuk, hogy „köbgyök huszonhét szorozva négygel a nulladikon”.

A KLM szerzői alaposan megújították a hagyományos nyelvtani terminológiát, sok félrevezető, pontatlan vagy magyarul nem is létező szakszó, elnevezés helyén találunk merész újításokat, pl. *múltjelennek* nevezik a present perfectet, *pőreigené*nek a to nélküli infinitive-et, beszélnek *alanyváró* itről, *felborult szórendről*, *hátuljáró előljáróról* és *hangcserés többes számról*. Az új kifejezéseket azonban nem nehéz megszokni, mert az elnevezések logikusak és következetesen használják őket. Azok számára, akik idegenkednének az ilyesfajta újításoktól, mindig ott van zárójelben a hagyományos megnevezés is. A *Mutatóban* pedig a régi elnevezések vagy akár az angol szakkifejezések alapján is eljutunk minden fémához (kereshetjük a *múltjelen* „befezett jelen” vagy „present perfect” néven is).

Ki és hogyan használhatja a KLM-et a gyakorlatban? Nos, bár kétségtelen, hogy a kommunikatív nyelvтанítás

korszakát éljük, azt még a legkommunikatívabb módszert alkalmazó nyelvtanárnak is el kell ismernie, hogy néha jól jöhet egy világos, magyar nyelvű magyarázat, különösen a nehezebb vagy „vizsgaszzerűbb” témák tanításakor. (A Rigó utcai vizsgák követelményei is erre készítetnek.) A tanárnak hasznos forrást is jelenthet a könyv; mivel szemlélete újszerű, olvasgatása frissítőleg hathat, új tanítási ötleteket adhat az évekkel ezelőtt megtanult vagy már százszor tanított nyelvtani témákban. Hovatovább szórakozásnak sem utolsó azok számára, akiket vonzanak az ilyesfajta élvezetek – mert a példamondatok és a magyarázatok stílusa barátságos, helyenként ironikus: ki ne mosolyodna el, ha a melléknévi igeneveknél példaként a „Margit néni elhagyta az azt nap reggel íratott dolgot”, az „egérrágt a sajt” vagy a „Ki kellett dobni a leesett zsömlét, olyan koszos volt a konyha” kifejezéseket/mondatokat találja? S hogy a könyvben elemzett témákat a tanulók a későbbiekben akár a nyelvórán is gyakorolni tudják, a kiadó (a fűszöveg szerint) a KLM-hez a közeljövőben gyakorlókönyv megjelentetését ígéri.

Kovács János–Lázár Péter–Marion Merrick: A–Z Angol nyelvtan (lexikon). Corvina, 1994. 890 oldal, kötve 1480 Ft

Gráf Zoltán Benedek

Életszemlélet és globális testámentum: Rogers és Fromm a túlélésről

Az öregedő *Déry* írta, nem emlékszem már, a *Napok hordalékában-e* vagy a *Kedves Boóperben*, szokása szerint önmagán is ironizálva, hogy felemelt mutatóujjal jelzi: nem jó irányba megyünk.

Az öregkor előjoga önmagán túlmutató következtetések általános meg-

fogalmazása, mint ahogy az is a korral járó előjog, hogy az ember nyakába vegye az egész emberiség létproblémáit. Különösen megteheti ezt egy lenyűgöző életművel a háta mögött, hetvenhez közeledve *Déry*, vagy éppen *Erich Fromm*, aki 74 éves, amikor alig 200 oldalon

megírja egy új társadalom alapvetését, a *Birtokolni vagy létezni* című, magyarra csak most, 1994-ben lefordított és megjelent könyvében. A könyv egyébként közel húsz éve íródott, de témaválasztásában, aktualitásában ma is újszerűen hat.

A rang kötelez, *Fromm* sokszorta ismertebb és kedveltebb gondolkodó Magyarországon, mint az ugyanilyen magas kort kivételes szellemi aktivitással és alkotóerővel megélt *Carl Rogers*, az 1984-ben és 86-ban hazánkban járt amerikai pszichiáter. *Fromm* gondolatait nem lehet kisebb kaliberű és a globális problémák iránt hasonló elkötelezettséget tanúsító gondolkodó tételéhez mérni, mint *Rogers*éihez. Mindketten ismerik és nagyra tartják egymást, mindketten a humanisztikus pszichológiai iskola irányzatotermő gondolkodói, mindkettejük életét és tapasztalatait rendkívül mély humanista beállítódás jellemzi, mindketten saját törekény életükön túlmutató, a globális katasztrófa elkerülését célzó alkotótevékenységet folytattak szinte utolsó pillanatukig. *Rogers* nem sokkal halála előtt egy olyan nemzetközi tanácskozás létrehozásán fáradozott, amelyen tervei szerint részt vett volna a két szuperhatalom első embere. A tanácskozás tartalma a kölcsönös elismerés és megbecsülés kifejezésre juttatása, a másik iránt táplált előítéletek rombolása lett volna. *Rogers* ezt a tervét nem érthette meg, meg kellett elégednünk annyival, hogy előző munkája eredményeképpen az apartheid gyűlölettel világszerte leült egy csoportba fehér és fekete, s ők legalább ott megértették egymást.

Fromm a *Szeretet művészetében* olyan átfogó újkori összefoglalását adta a keresztény humanizmus alapáttételeinek, amelyet világnézettől függetlenül mindenki magáénak vallhatott, s ami a

legfontosabb: mindennapjaiban gyakorolhattott.

A két öregkori jövőkép homlok-egyenest ellentmond egymásnak: úgy, mint az árnyék és a fény, úgy, mint az éjszaka és a nappal, úgy, mint a sötétség és a világosság, vagyis úgy, hogy ellentettjei és kiegészítői egyszerre egymásnak. Így egyként adnak értelmet is egyik a másikának.

Fromm szerint az emberi társadalmak közeli, végső és elháríthatatlan katasztrófa felé rohannak. Az emberiség nagy ígérete beváltatlan maradt: a technikai haladást nem követte az ember társadalmiasulása, az ígért gazdagság és egyenlőség. Pusztító versengés folyik a javakért, ezenközben a nem épített természeti környezet erőforrásai végső kimerülésük határához értek. Menekvést egyetlen megoldás adhat: egyfajta „energetikai aszkézis”, amit egyébként a keresztény alapokon álló *Boda László* is javasol azonos tárgyban írt 1991-es művében.³ *Fromm* és *Boda László* egyaránt a „világfelelősség” nevében tartják elkerülhetetlennek az egyéneket és a társadalmat egyaránt érintő önkorlátozást. *Boda* – megfelelően a katolikus egyház tulajdonnal kapcsolatos álláspontjának – elfogadja a tulajdont mint a munka, a szerződés vagy az öröklés eredményeképpen kialakuló viszonyt ember és tárgy között, de csak abban az értelemben, amennyiben az erkölcsi cselekvést, az erkölcsi növekedést szolgálja. *Fromm* ebben a vonatkozásban szigorúbb. Véleménye szerint a tulajdonért folyó, egyre fokozódó küzdelemben elvesz az ember, a birtoklásértékek felfalják az emberiség legjobb keresztény és keleti hagyományaiban végső létértékeként tételzett értékeit. Megnyerünk mindent, amit képesek vagyunk megtermelni és elfogyasztani, és elveszítünk mindent, amik vagyunk.

³ *Boda László*: Emberré lenni, vagy birtokolni? Szent József Kiadó, Bp., 1991. 42 old.

Fromm látomása apokaliptikus látomás a vesztébe rohanó emberiségről. A mentőövként kínált „új társadalom” oly mértékig eltér a létező kapitalizmustól és a szerző szerint sosem volt szocializmustól, hogy remény is alig van arra a belátásra, amit megteremtése igényelne. Csak néhány szükséges posztulátum a könyv alapján:

- Az új társadalom „alsó háza” a decentralizált döntési jogkörökkel rendelkező, polgárok alkotta kisközösségek. A demokrácia nem a képviselő elvén szerveződik, hanem a közvetlen politikai részvételen alapul (a döntések egyfajta állandó népszavazási struktúrában születnek). „Annak érdekében, hogy egy, a létezésen alapuló társadalmat felépítsünk, minden tagjának komolyan kell vennie saját gazdasági és politikai funkcióit is. Ez azt jelenti, hogy csak akkor szabadulhatunk fel a birtoklás egzisztenciális módja alól, ha sikerül teljesen megvalósítanunk az ipari és a politikai részvételen alapuló demokráciát (participatory democracy).”

- Az új ember jól informált, aktív, mert a gazdaság és a politika teljesen decentralizált. Fromm nagy ellenségeit, a fogyasztás hipnózisába kergető multinacionális cégeket előbb úgynevezett „fogyasztói sztrájkokkal” tárgyalóasztalhoz ülteti a mintegy húszszázaléknyi tudatos élcsapat, majd decentralizálják őket, további működésüket nem csupán a profit, hanem az ésszerű önkorlátozás és a fogyasztók demokratikus részvétele fogja szabályozni. A gazdasági és a politikai hirdetésekben felbukkanó agymosást tilossá teszik, „...az áruk és a politikások propagandájának mindenfajta hipnotikus formáját be kell tiltani”.

- Végül: gyógyír a mai kapitalista és szocialista társadalmak számos bajára az éves minimáljövedelem, amit a szegény országokban élők éppúgy „megkapnak”, mint a gazdag társadalmak szegényei. Ez egyfajta érdekközösségre rendezzi a világalu polgárait. Ez az ér-

dekközösség az alapja az ökológiailag a végpusztulás szélére sodródott világ túlélésének. A tulajdonszerzés mohóságától megszabaduló és a létértékeket felismerő emberiség romantikus szocialista jelszava helyére: „Világ proletárjai, egyesüljetek!” a frommi romantikus antiindustrialista jelszó kerül: „Világ túlélői, létezzetek (ne birtokoljatok)!”

Megváltástan Rogersé is. Az ő kiindulópontja azonban nem valamiféle végszükség vagy fenyegetettség, hanem az én tudatos átélése folytán megnyíló belső világ. „A tanulás szabadsága a nyolcvanas években” című öregkori munkájában Rogers figyelme az iskola felé fordul. Ez a társadalmi intézmény – így Rogers kritikája – nem a benne élők személyes szükségleteire, hanem valamiféle tudásátadásra szerveződött, s mai formájában alkalmatlan diáknak, tanárnak egyaránt. A „megváltás” – mint Rogersnél mindig – belülről jön. Ha a tanár őszintén és elszántan felteszi magának a kérdést: „mivel segíthetem leginkább növendékeim növekedését?”, rádöbben, hogy ezt azzal érheti el leginkább, ha az ő személyes szükségleteiből és igényeiből indul ki, munkáját annak rendeli alá. Ha merik elég őszinte lenni, s ha meg merem kockáztatni, hogy a saját szükségleteimnek is megfeleltetem azt, amit teszek, és elvárok, rá fogok ébredni arra, hogy személyes igényeim és tanítványaim személyes szükségletei nagyon is egyeztethetők. Ehhez nem kell más, mint hiteles, személyes viselkedés és kommunikáció, elfogadás, mégpedig feltétel nélküli pozitív elfogadás és empátia. E három feltétel egyidejű teljesülése esetén már nem tananyag és tanítvány az osztályteremben zajló folyamat középpontja, hanem a növekedésben a tanár által támogatott fiatalok élményszerzése. Rogers soha nem ír fejlődésről a személy kapcsán. Az ő kifejezése a növekedés (growth), ami nem más, mint a személyekben az élet által rejlt

organizmikus erő saját lehetőségeik megvalósítására.

Rogers emberképe pozitív. Minden épen született ember képes arra, hogy megvalósítsa mindazt, amire képes, csak a felsorolt feltételek hiánya akadályozhatja meg, hogy mindez meg is történjék. Az ember által teremtett problémák az ember által oldhatók meg, s meg is oldhatók, ha a megoldásukhoz szükséges – szintén az ember által előteremthető – feltételek adottak.

Rogers világgképében egyszerűen nincs szükség a fenyegetettség érzésének felébresztésére ahhoz, hogy megfogalmazódjanak a teendők és kirajzolódjanak a horizontok: Rogers a lehetőségek emberét, *Fromm* a veszélyeztetettség emberét igyekszik üdvtnával megváltani.

Hol kanyarodik el egymástól e két, önmagában is grandiózus életmű és gondolatrendszer?

A valóságos „váltó” nem a humanizmus-antihumanizmus elágazásánál kanyarítja kétfelé a jövő felrajzolt útját. A tényleges különbség ember és társadalom között feltételezett értékkülönbözőség. Rogers és *Fromm* embere pozitív, alkotóerővel rendelkező cselekvő lény. *Fromm* emberét azonban „kikezdi” a fogyasztói társadalom, és önvészébe sodorja, mert elfogadhatja vele, hogy amit birtokol, az ő maga. *Fromm* konzumembere valójában nem is ember abban a humanista felfogásban, amiben pl. a szeretet művészetének hódoló homo renaissance-icus az, ez a konzumember egy-hatvanmilli-

árdomod része az egésznek, ami vesztébe rohan. *Fromm* emberének nincs megváltása, csak *Fromm* társadalmának. Rogers társadalmának megváltója az ember, az esendő, de önmaga gyengéit felvállaló, abból erényt kovácsoló ember. Aki kimond mindent, amit *Fromm*, akinek éppúgy elege van konzultációjából, mint *Fromm*nak, aki azonban rendelkezik teremtő eséllyel a túlélésre, anélkül, hogy ráíjesztenének háborúval, ökokatasztrófiával vagy bármilyen más rémséggel.

Az irodalomban sokféle megfogalmazása van a végítéletnek. Fertelmes csontvázruházatba öltözött kaszás tombol örült módjára a középkori városok főterén; hatalmas haltestű, emberértelmű szörny nyeli el az újkor hajnalának felfedező tengerészét és kalandorát; tömeggyűlések tébolytól tajtékzó diktátora fanatizálja ölésre a modern kor nyájemberét, lángoló olajtengerben fuldoló sirály tépdesi sötétre színeződő tollazatát az elkövetkező korok apokaliptikus látomásaiban.

A valódi apokaliszisz azonban nem más, mint az emberek közötti kapcsolatok érdektelensége. Az apokaliszisz az a pillanat, amikor a társas lénynek teremtett ember nem látja tovább értelmét a társaival való együttműködésnek, így elveszti az előtte tornyosuló akadályok megoldásának reményét. Ez a közös tanulsága a derülátó Rogers és a borulátó *Fromm* s a velük távolból közösséget vállaló Déry felemelt, figyelmeztető mutatóujjának.

Erich Fromm: Birtokolni vagy létezni? Akadémia Kiadó, Bp., 1994. 206 o.

Carl Rogers: A tanulás szabadsága a nyolcvanas években. Kiadja a Magyar Pszichológiai Társaság, Bp., 1984. 249 o.

Pócze Gábor